

DOSYA/EDİTÖRÜ'NDEN**NEDEN SOSYALİZM ?***İlker BELEK**

Sosyalist sistem yıkıldı. Arkasında, henüz tam olarak değerlendirilmemiş büyük bir deneyim birikimi ve insanlığa örnek oluşturan başarılı uygulamalar bırakarak.

Sosyalizmin kapitalizm karşısında tereddütsüz üstün olduğu alanlardan birisi sağlıktı. 1917 ile 1990 arasındaki dönemde istisnasız bütün sosyalist ülkeler, sağlıkta, aynı gelir grubundaki kapitalist ülkelerden daha başarılıydılar. Hatta, sosyalist ülkelerin toplumsal sağlık düzeyi, kimi kez, kendilerinden çok daha yüksek gelirli kapitalist ülkelerden bile daha iyiydi. Esasen, bu durum son derece doğaldır. Halk sağlığı biliminin sıradan ilkeleri sağlıkta sosyalizmin daha başarılı olacağını şaşmaz biçimde ortaya koyar. Geçmişin sosyalist ülkelerinde ve bugün Küba'da yaşanmış olanlar, yaşananlar bu ilkelerin bir kez daha doğrulanmasına yararmıştır. Sosyalizmin sağlıktaki başarısını üç düzlemde açıklamak olanaklıdır:

Bunlardan birincisi, sosyalizmin ekonomik alt yapısının sağlıkla uyumlu olmasıdır. Sosyalizm bütün ekonomik kaynakları, üretim araçlarını toplumsallaştırır. Böylece toplumsal üretimin ürünleri de toplumsallaştırılmış olur. Bu da toplumsal artı ürünün eşit dağıtımını sonucunu verir. Gelir dağılımının eşitlikçi karakteri artı ürünün eşit dağıtımının kanıtıdır.

Sosyalizmde, ekonominin kamusallaştırılmasının sonucu olarak, kapitalist piyasada meta karakteri taşıyan pek çok ürün bireysel hak durumundadır. Sağlık hizmeti bunların en başında gelir. Böylece sağlığın doğuştan kazanılmış hak olması esas anlamını sosyalizmde bulur. Ancak sağlık dışında da pek çok ürün aynı konumdadır.

Örneğin ev kiralari ya çok düşüktür ya da ev oturanındır. Eğitim parasızdır. Sosyalizmin aydınlanmacı karakteri sağlığı geliştiren en önemli sosyoekonomik faktörlerden birisidir. Herkese eğitim olanağının tanınması çok kısa sürede lise üstü eğitilmiş insan sayısını artırmıştır. İşsizlik yoktur, yani gelir garantidir. Herkesin yaşlılık dönemindeki bütün gereksinimleri güvence altındadır. Elektrik, su, ısınma, ulaşım giderleri ya tamamen ya da yüksek düzeyde devletçe karşılanır. Süt, baklagiller, yumurta gibi temel beslenme gereksinimleri için de aynı şey geçerlidir. Sinema, tiyatro, kitap fiyatları çok önemli derecede devletçe sübvansede edilir. Böylece devlet insani gereksinimlerin pek çoğunu hak garantisi altına almıştır. Bu durum, sağlığın korunması ve geliştirilmesinin nesnel zeminini oluşturur. Sosyalist ülkelerde çocuklar arasında beslenme bozukluğunun çok düşük derecede olmasının temel nedeni sağlık hizmetlerinin parasız sunulması değil, bütün çocuklara ve gebelere bedava süt dağıtılmasıydı.

İkinci neden, sosyalist sağlık sisteminin kamucu, parasız ve sağlığı korumaya yönelik makro yapısıdır. Yukarıda değinildiği gibi sosyalizmde sağlık hizmeti parasızdır, devletçe üretilir. Yurttaşlar gereksinimleri kadar hizmetten yararlanırlar. Sosyalizmde, sağlık hizmetinin para kazandıran bir karakteri olmadığı için, sağlık sisteminin sağlığı korumaya ve geliştirmeye yönelmesinden daha doğal bir şey olamazdı. Bu özellik aynı zamanda sosyalist ülkelerde sağlık hizmetinin maliyetini minimize ediyor, böylece sistemin verimliliğini artırıyordu. Tedavi edici sağlık hizmetlerinin gereksiz üretiminin, para kazanmak ve kar etmek amaçlı teknoloji kullanımının, aynı etkin maddeyi taşıyıp, kapitalist piyasada değişik isimler ve fiyatlarla binlerce ilaç bulundurmanın, gereksiz rekabetin zemini yoktu. Bütün bu nedenlerle sosyalist ülkeler, kapitalist ülkelerin sağlık için harcadıkları paranın çok

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Tıp Fak. Halk Sağ. AD

altında harcamalarla çok daha üst düzeylerde sağlık kazanımları elde edebilmişlerdir.

Sosyalizmin sağlıkta daha başarılı olmasının üçüncü nedeni sosyalist sisteminin mikro yapısıdır. Sosyalist ülkeler sağlık hizmetlerini bölgeselleştirme, sevk mekanizması ve merkezi planlama esasları üzerine kurmuşlardır. Finansman, planlama, personel atama merkezîyetçi olarak gerçekleştirilirken, gereksinimlerin saptanması, hizmetlerin yönetimi bölgesel düzeyde ele alınmıştır. Bölgeselleştirilmiş sağlık hizmetlerine halkın katılımı için etkili mekanizmalar oluşturulmaya çalışılmıştır. Hekim dışı sağlık personeli, özellikle sosyalizmin ilk dönemlerinde, sağlık personeli açığını kapatmak amacıyla akılcı biçimde kullanılmış ve toplumda sık görülen hastalıklarla mücadelede büyük başarılar elde edilmiştir.

Sosyalizm çağdaş eğitimi toplumsallaştırdığı için aydınlanmacı; kapitalist rekabeti önlediği için akılcı; özellikle tedavi edici sağlık hizmetlerindeki gereksiz kullanımı ortadan kaldırdığı ve koruyucu sağlık hizmetlerine önem verdiği için verimli; sağlığı, eğitimi, beslenmeyi, barınmayı, ulaşımı, sosyal güvenliği hak olarak tanımladığı için insani bir sistemdir. Bütün bunlara bağlı olarak ve bütün bunlar nedeniyle de sağlıkta başarılı olmasından daha doğal bir şey olamaz. Sosyalist toplum sağlıklı olmanın olanaklarını yaratmış ve sağlıksızlığın zeminini ortadan kaldırmış toplumdur.

Sosyalist sistem yıkıldı. Şimdi sosyalizmi Küba temsil ediyor. Küba düşük gelirli bir ülkenin, sağlıkta, dünyayı sömürerek zenginleşmiş yüksek gelirli kapitalist ülkeler kadar başarılı olabileceğinin günümüzdeki kanıtıdır. Küba bu nedenle bütün düşük gelirli ülkeler tarafından örnek alınması gereken bir ülkedir. Yalnızca bu kadar da değil. Merkez kapitalist ülkelerin de kaynakların verimli kullanımını bakımından Küba'dan öğrenecekleri vardır. Oysa aynı şeyi yüksek gelirli ülkeler için söyleyemeyiz. Dedik ya, Onlar yüksek gelirli ve sömüren ülkeler. Dünyadaki bütün ülkeler aynı anda sömüren konumunda olamayacakları ve insanların, sınıfların ve ülkelerin sömürüsüne karşı çıkılması gerektiği için Batı insanlığa örnek oluşturamaz. ABD, yılda, kişi başı 4500 dolar sağlık harcaması yapıyor. Bu kadar parayla bütün ülkeler bebek ölüm hızlarını ABD düzeyine indirebilirler: binde 9. Küba'nın ise kişi başı yıllık sağlık harcaması 130 dolar. Bu kadar parayla ancak sosyalist bir ülke bebek ölüm hızını Küba gibi binde 6'ya düşürebilir.

Sosyalizm bugün Küba'dadır. Küba düşük gelirli bir ülkedir. Ama sağlık ve eğitim hizmetleri parasızdır. Hükümetler ekonomik gerekçelerle halktan sağlıkta tasarruf istemezler. Dünya emperyalizminin patronu ABD'nin bütün ekonomik, siyasi, askeri tehditlerine karşın, askeri harcamalar azaltılmakta, sağlık harcamaları artırılmakta ve iç ve dış güvenliğe ilişkin "tehditler" hiçbir zaman sağlığın arka plana atılmasının gerekçesini oluşturmamaktadır. Küba'da okuma yazma bilmeyen

yoktur (Türkiye nüfusunun halen %55'i ilkokuldan daha az eğitilmiş iken), orta öğretimde okullaşma oranı %80'in üzerindedir. Batılı "insan hakları" savunucularının bütün iddialarına inat, 2003 başında yapılan yerel ve merkezi meclis seçimlerine halkın katılım oranı %97'nin üzerinde gerçekleşmiştir. Oysa aynı oranlar Avrupa ülkelerinde %70'leri ancak bulmaktadır.

Küba yalnızca bir örnektir ve geçmişte diğer sosyalist ülkeler de benzeri başarıyı sergilemişlerdi. Sosyalist sistemin dağılması sonrasında aynı coğrafyada ortaya çıkan kapitalist devletlerde yaşananlar ise sosyalizmden vazgeçmenin toplumsal maliyetini net biçimde gözler önüne sermiştir: Sağlık sisteminde tam bir çöküş, sağlık hizmetlerinin piyasaya terk edilmesi, sağlık güvencesinden yoksun bırakılan kitlelerin hizmetten yararlanabilmek için ellerinde avuçlarında ne varsa satmak zorunda kalmaları, artan hayat pahalılığı, tırmanan enflasyon, eski hakların mal olarak satılması sonucunda beslenme, barınma sorunlarının ortaya çıkışı, gelir dağılımı eşitsizlikleri, alkolizmde tırmanma, bebek ölüm hızlarında artış, kökü kazınmış bulaşıcı hastalıkların salgın yapması, kalp damar sistemi hastalıklarının yaşam koşullarının ağırlaşmasına bağlı olarak tırmanışı, vb. Eskinin sosyalist ülkeleri, bugün emperyalist sistemin çevre ülkeleridirler ve buna özgün "sıradan" sorunlarla boğuşuyorlar.

Toplum ve Hekim'in Sosyalizm ve Sağlık dosyasını sosyalizmin sağlık alanındaki deneyimini masaya yatırmak ve eski sosyalist ülkelerde bugün yaşananları gözler önüne sermek için oluşturduk. Sosyalizmin halen küfürlü bir üslupla değerlendirildiği günümüzde bunu yapmanın insani bir sorumluluk anlamına geldiğini de biliyoruz. Böylece SSCB, Bulgaristan, Doğu Almanya, Çekoslovakya ve Küba'dan oluşan bir spektrum çıktı ortaya. Çin, sosyalizmin ekonomisinin kamucu örgütlenmesi gereği ilkesini tam anlamıyla yerine getirememesine bağlı olarak belki sosyalist ülkeler sınıfına sokulamaz. Öte yandan, en azından son 10 yıldır, yöneten partinin adı halen Komünist olsa da, artık tam bir piyasa ekonomisidir. Buna rağmen, 1960'lı ve 70'li yıllarda dünya siyasetinde kızıl renkle tanımlandığı için Çin'i de inceleme spektrumumuz içine dahil etmekte sakınca görmedik. Üstelik, Çin sağlık sistemi yine son 10-15 yıla kadar, kamucu tarzda örgütlenmişti ve sağlık hizmetlerinin sunumunda sosyalist ülkelerin benimsedikleri türden özgün uygulamaları vardı.

Dosyadaki yazıların hemen tamamı güncel kaynakların geniş biçimde taranmasıyla oluşturuldu. Böylece, ortaya, belki de önümüzdeki 5-10 yıl boyunca bu denli kapsamlısı gerçekleştirilemeyecek bir çalışma çıktı. Hazırlanan çalışmalar Toplum ve Hekim'in 80 sayfalık sınırlarını aştığı için, sosyalist sistemin çöküşünden sonra eski sosyalist ülkelerin toplumsal sağlık durumundaki çöküşü inceleyen Dr. Bülent Kılıç'ın yazısını önümüzdeki sayıya aktarmak zorunda kaldık. Dosya editörü olarak bütün yazarlara sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum ve bu birlikteliğin bu alanın sürekli takipçisi olacak daha gelişkin bir ekibin oluşumuna hizmet etmesini yüreğime diliyorum.